

DOI: <https://doi.org/10.69722/1694-8211-2024-56-254-257>

УДК: 82.0

Рысбаева А. А., окутуучу

rysbaeva.79@bk.ru

ORCID: 0009-0003-7601-6025

*БатМУнун Кызыл-Кия гуманитардык-педагогикалык
Институту, Кызыл-Кия ш., Кыргызстан*

МОЛДО НИЯЗДЫН ЫРЛАРЫНДАГЫ ТААЛИМ-ТАРБИЯЛЫК ОЙЛОР

Макалада акындын чыгармаларына ушул өңүттөн баа берүү аракетин жасалды. Өз доорунун эң билимдүү, сабаттуу адамы катары Молдо Нияз турмуштагы жакшы менен жаманды, таза менен булганычты, оң менен терсти мүмкүн болушунча ырдоого аракеттенген. Ошону менен катар адамдарды ислам дининин асыл сапаттарына чакырган. Адам баласын дүнүйөкор болбоону, а дүнүйөгө кылган жакшы иштериң үчүн алган соопторуң менен амалдарың гана болорун өз чыгармаларында көп жолу эскертип жазгандыгы жөнүндө сөз болду. Адамгерчилик, тазалык, пакизалык, ислам динине берилгендик сыяктуу асыл сапаттар, таалим-тарбиялык жактан маанилүү сапаттарды жазып калтыргандыгы жөнүндө айтылды.

Түйүндүү сөздөр: философиялык ойлор, исламий адабияттар, олуялык, реалдуу турмуш, кыямат, шарият, о дүнүйө, бу дүнүйө.

Рысбаева А. А., преподаватель

rysbaeva.79@bk.ru

ORCID: 0009-0003-7601-6025

*гуманитарно-педагогический институт БатГУ
г. Кызыл-Кия Кыргызстан*

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЫСЛИ В СТИХАХ МОЛДО НИЯЗА

В статье "Воспитательные мысли в стихах Молдо Нияза" попыталась оценить творчество поэта с этой точки зрения. Как самый образованный и грамотный человек своего времени, Молдо Нияз старался воспевать доброе и плохое, чистое и грязное, хорошее и плохое в жизни как можно больше призывал людей к благородным качествам ислама.

Одним словом, постаралась написать повествование о таких благородных качествах, как человечность, чистота, преданность исламу, важные воспитательные качества.

Ключевые слова: философские мысли, исламская литература, святость, реальная жизнь, судный день, шарият, мир, другой мир.

Rysbaeva A. A., teacher

rysbaeva.79@bk.ru

ORCID: 0009-0003-7601-6025

Batken state university.

Kyzil – Kiya Pedagog. guman. inst.

Kyzil – Kiya, Kyrgyzstan

EDUCATIONAL THOUGHTS IN THE POEMS OF MOLDO NIYAZ

In the article "Educational Thoughts in the Poems of Moldo Niyaz" we tried to evaluate the poet's work from this point of view. As the most educated and literate person of his time, Moldo Niyaz tried to sing good and bad, clean and dirty, good and bad in life as much as possible called people to the noble qualities of islam.

"It's a fake world The real world is the world" was written to remind people not to be worldly, but to be rewarded for the good deeds they have done to the world.

In a word, we tried to write a story about such noble traditions as humanity, purity, integrity, devotion to Islam, and important educational qualities.

Key words: *philosophical thoughts, Islamic literature, holiness, real life, judgment day, sharia, this world, this world.*

Молдо Нияз акын 1823-жылы Баткен облусуна караштуу Кадамжай районунун Кызыл-Булак айылында жарык дүйнөгө келген. Ал өз заманынын араб, фарсы, эски түрк (чагатай) тилдерин билген инсан болгон. Акын кат-сабатын жаш курагынан баштап эле айылда исламий адабияттарды окуп, кийин Каратегиндеги медресеге барып ачкан. Андан соң Кашкарда, кийин кайра Фергана өрөөнүнө кайтып, Маргалан медресесинде улантат. «Муун менен муунду улуу адамдар гана бириктирет» демекчи, акын өзүнүн билимдүүлүгү, олуялыгы, көрөгөчтүгү менен өз ырларында өткөн жашоону азыркы муунга жеткире билген.

Молдо Нияз эки сап ыры менен бүтүндөй ааламды, андагы нерселердин оң жана терс жактарын, «жакшы катын», «жаман катын», «жакшы жигит», «жаман жигит» ж. б. ырларында чагылдырып берген. Мисалга:

Катыннын хал-хал йакшысы,
Беш убак намаз окуучу,
Беш күндө шалча токуучу.
Намехрим багар көзү жок,
Нашридех сөзү жок... (25-1).

Бул «жакшы катын» чыгармасында аял үйүн таза кармап, бар буюмдарын ирети менен жайгаштырып, караган адамдын көзүн куунаткан. Беш убак намазын калтырбай окуп, ушак айтпай, динге бекем болуусун жана да «беш күндө шалча токуучу» дегенде аялдын чебер эмгеги, колунан көөрү төгүлгөн аял экендигин чагылдырган жана мындай аял күйөөсүнүн ыхвалы экендигин баяндайт. Ошондой эле аялдын терс жактарын да чагылдырып;

Аптада жууввайт башыны,
Арзуулап кылбайт ашыны.
Жаман катын курусун,
Көзү өлүңкү көр кабак,
Туткан үйү тополоң,
Ар жерде жатат чачылып.
Жазда кылаар ишини,

Эч болбосо кыш кылбайт, - деп (26-1) аялдын терс жактарын, жүрүм-турумун чагылдырган. Чындыгында, үйдүн куту бул – аял. Эгер аял сарамжалдуу, адептүү, жыйнактуу болбосо, анда үй-бүлөнүн ынтымагы жоголот. "Аптада жууввайт башыны" сабында да аялдын өзүн жүдөө алып жүргөнүн, сырткы келбетине да көңүл бөлбөгөнүн баяндап берген.

Молдо Нияз акындын дагы бир өзгөчөлүгү болуп анын чыгармаларында реалдуу турмуштагы, айланасындагы адамдарды чагылдыруусу эсептелет.

Мисалга айта кетсек, акын Өмүрзак аттуу досуна жазган катында аялынын караңгылыгын, ага купулу толбогондугун айтып, төмөнкүчө жазат:

Алтын эшик, ак күмбөз,
Азиретке сен келип,
Ашыгып кете берипсин.
Аркадан шол күн мен келип,
Кабарыңды эшитип,
Капа болдум, Өмүрзак.

Катыным менен урушуп,

Чака болдум, Өмүрзак, - деп (83-1), өзү үйдө жокто досу келсе, аялы аны «Үйгө кириңиз! Чай ичиниз!» деп айтпаганына капа болуп кеткенде жазган чыгармасы.

Молдо Ниязды сопучул акын деп айтууга да көптөгөн негиздер бар. Анткени акын жалаң гана бул жашоонун жакшылыгын эмес, акырет жашоону да ойлоп, жаштарды жакшы жүрүм-турумга, бирин-бири сыйлоого, адамдардын арасындагы мамилени оңдоого аракет кылган. Ал эки сап ыры менен андагы маани-маңызды, деңиздей чалкып жаткан терең ойду бере алган даанышман болгон:

Жаман сөздү айтпаңар,

Адамдын көңүлү гүл деген. Мында адамдын жан дүйнөсүн назик, жыпар жыттуу гүл менен салыштырып, ага туура эмес кам көрүлсө, куурап каларын, ошондой эле адам баласынын көңүлүн да гүлгө салыштырып берип жаткандыгын байкоого болот.

Бул жалган жашоодо адам баласы өмүрүн жакшы иштер менен жашап өтсө да, инсандарга кара санатайлык жасап кек сактаса да, баары бир жараткан алдында, кыяматта жообун бере тургандыгын акын өзүнүн «Бу дүнүйө, о дүнүйө» чыгармасында төмөнкүчө баяндайт:

Амал кылар бу дүнүйө,

Жамал көрөр о дүнүйө.

Бирөөгө бирөө зорсунуп,

Казаптын жайы бу дүнүйө,

Акыретти бербесе,

Азаптын жайы о дүнүйө.

Акын өз заманында балдарга сабак гана бербестен, ааламды ким жараткандыгын, адамдын бул жашоодо максатын түшүндүрүп диний ырларды да жаратып, жаштарга төмөнкүчө жеткирген:

Он сегиз миң ааламды,

Асманда Азиз жаратты.

Арши, күрс, лауху каламды,

Азиз сафи жаратты.

Ауал Адам атаны

Сабап болуп Азазил

Билип туруп өлүмдү

Пандалар кылат катаны (96-1).

Молдо Ниязды эскерип Шаймарданда жашап жүргөн неберелеринин бири мындай дейт: "Молдо Нияз карыган убагында улоосуна бээ минип жүрчү экен. Бир күнү Шаймарданга бээсин минип барып, сарайга байлап койсо, Молдо Ниязды уятка калтырмак болуп, Молдокан деген киши айгыр атын чечип, бээге коюп жибериптир. Айгыр азанап бээге ашат. Отурган сарттар боору катып күлүп калышат. Анда Молдо Нияз минтип ырдаптыр:

Шариаттын жолунда,

Илаим тагдыр буюруп,

Менин байталыма ат ашат.

Молдокан, сага буюрса,

Баудилдин сарт ашат.

Чыт көрпөчө бөз арткан,

Кечээ чыңырткан палбан өзү айткан, - деп кайра Молдокандын өзүн уялткан экен

(7-2).

256

Молдо Нияз акын өзү илим-билимдүү болгону менен, андан таркаган балдары анын жолун жолдобогонуна зээни кейип, чыгармаларында өз балдарына арнап жазган учурларын да кездештиребиз:

Жаман катын, жаш бала
Жай бербептир бир кече.
Саманканам сарайдай,
Аттыканам Алайдай.
Менин бинаа болгон балдарым
Байга жүргөн малайдай.

Бул беш күндүк өмүрдө эч нерсе түбөлүк эмес. Адам баласынын башында жакшы да жаман да күндөрү болорун, байлык келсе көппөй, жокчулук келсе чөкпөй туура жашоого дайым багыттап:

Давлат кетсе, аш кетет,
Ажал жетсе, баш кетет.
Азиз тандан жат кетет,
Насибаси үзүлсө
Тактан тайып хан кетет.
Аргымактан жал кетет,
Адамзат бирдей турабы,

Айдап жүргөн мал кетет, - деп келген. «Ажал келсе, баш кетет» дегендей, бул жашоодо канчалаган бай болбогун, ажал келсе, өзүн менен кошо бул жашоодон жасаган амалдарындан башка эч нерсени кошо акыретке алып кете албайсың. Ошондуктан жашоодо байлык-бийликтен көрө инсандарга жасаган жакшы амалдарыбыз, жасаган соопторубуз, кылган жакшы иштерибизди көбүрөөк жасоого багыттаган.

Акындын жаштарга калтырган насааттарында, ырларында жаштарга бири-бирине болгон сый-урматты терең сактоого, улууларды урматтоого, жашоодо жакшы амалдарды жасоого, бул беш күндүк жашоонун азгырыгына алданбай туура жолдо жашап өтүүгө багыттап келген.

Чын бейиш болсун барганын,
Чын кызмат кылды алганың,
Жаткан жериң нур болсун,
Жан жолдошуң үр болсун,
Салынганың гүл болсун,
Арманыңды көп кылып,
Алганың мында тул болсун.
Алыска сапар сен кылып,
Акыретке жол болсун.
Хаузи кавсар боюнда,

Азирет Аали колдосун, - деп (147-1) улуу сыпаттар менен жашап өтүүнү сунуш кылды улуу бабабыз. Санаттарында "...Оо пенде, ыймандуу бол, парасаттуу бол" деген үмүт жаңырып тургансыйт. Анын акындык да, адамдык да улуулугу мына ушунда.

Адабияттар:

1. «Залкар акындар» сериясы. 10-том [Текст] / Түзгөн О. Сооронов. - Бишкек, 2016.
2. Молдо Нияз – жазгыч акын [Текст] / Түзгөн Г. Жээнбаев. - Ош, 1997.
3. Жажанов, А. Молдо Нияз – алгачкы агартуучу, ойчул жана жазгыч акын [Текст] / П. Жажанов. - Бишкек, 2023.